

DEMİRCİ ŞEHİRİ'NİN MEKÂNSAL GELİŞİMİ VE GELİŞİMİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

(Urban Development Of Demirci And The Factors That Effects Its Development)

Yrd. Doç.Dr. İbrahim AYDIN*

ÖZET

Demirci, Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu Bölümü'nde yer almaktadır. Demirci-Simav Dağları'nın batı eteğinde kurulmuştur. Kuruluş tarihi tam olarak bilinmemektedir. Şehrin mekânsal gelişimini ve gelişim yönlerini değişik faktörler etkilemiştir. Bu makalede şehrin gelişimi ve gelişimi etkileyen faktörler anlatılmaktadır.

ABSTRACT

Demirci is situated at the Northwest of Interior Anatolia part of Aegean region. Demirci is at the west foot of Demirci-Simav Mountains. The foundation date is not known exactly. Urban development of the city and the development directions are affected by various factors. In this article, urban development of the city and effectual factors on the development are explained.

1. GİRİŞ

Hâlihazırda varolan şehirlerin kuruluşu, gelişimi oldukça farklı şekillerde olmuştur. Bunlardan bazıları bir köy iken, bir kasaba halinde iken zamanla gelişimini ama hızlı ama yavaş bir şekilde sürdürerek günümüzdeki durumlarına ulaşmıştır. Şehirler sahip oldukları coğrafi konum, topografya, sanayi, turizm, askeri birliklerin bulunması, idari fonksiyon gibi değişik şehir yapıcı unsurlara göre gelişimini sürdürmektedir.

Demirci, Ege Bölgesi'nin geniş alüvyallerle kaplı, ekonomik faaliyetleri kolaylaştırıcı topografya ve uygun ulaşım koşullarının bulunduğu Asil Ege Bölümü'nde değil de, tarım alanlarının sınırlı, topografya şartlarının ekonomik faaliyetleri zorlaştırıcı olduğu, iklim şartlarının sertleştiği, önemli şehirlere uzak olmasının yanında, ulaşım şartlarının yetersiz kaldığı, bu nedenle erişilebilirliğin azaldığı İç Batı Anadolu Bölümü'nde yer almaktadır. Demirci, idari fonksiyon olarak ilçe statüsünde olup, Manisa'ya bağlıdır. Demirci'nin sahip olduğu arızalı ve engebeli arazi yapısı, sınırlı olarak yapılan tarım faaliyetlerinde modern yöntem ve tekniklerin uygulanmasını engellemektedir.

*Balıkesir Üniversitesi, Necatibey Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Sınıf Öğretmenliği Ana Bilim Dalı'nda Öğretim üyesidir.

Demirci’de bağcılık, meyvecilik ve kıraç alanlarda tütün tarımı yapılmaktadır. Şehrin Manisa’ya 176 km gibi uzaklığı, bulunduğu yol güzergâhının işlek olmaması, ayrıca yolların dar, bozuk ve oldukça virajlı olması gelişimini engellemektedir. Önemli maden yatağının bulunmaması veya işletilmemesi, şehirde büyük sanayi kuruluşlarının ve askeri birliklerin yer almaması da şehrin nüfus artışını olumsuz yönde etkilemektedir. Uzun yıllar Demirci ekonomisini ayakta tutan başlıca fonksiyon halıcılık iken, günümüzde ise eğitim fonksiyonu dikkat çekmektedir.

2. KENTİN KURULUŞ YERİ FAKTÖRLERİ

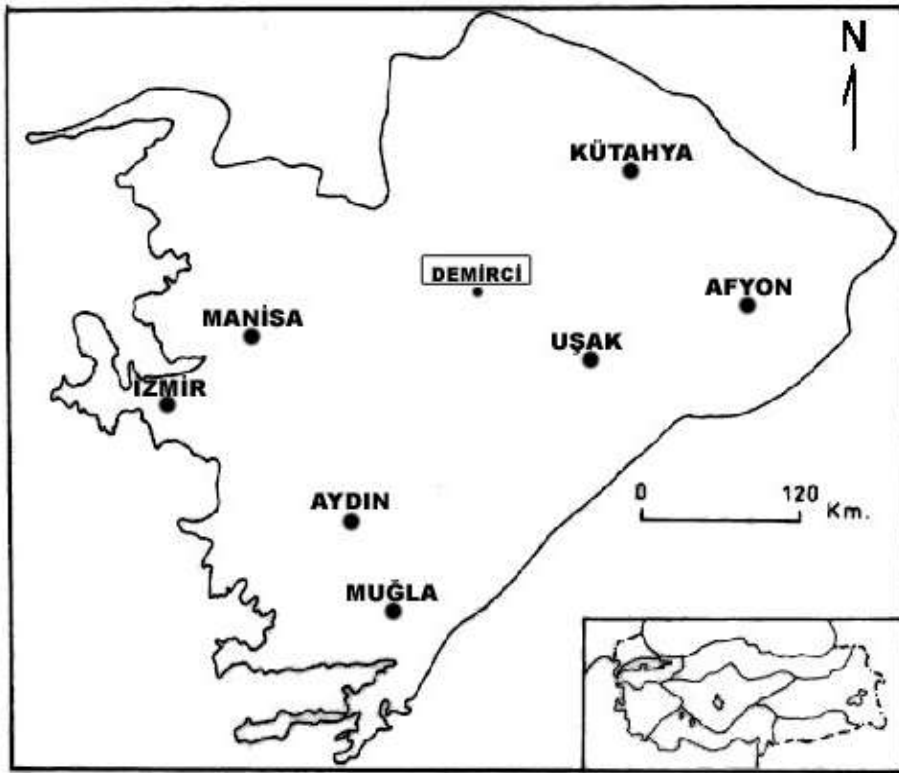
Demirci, Ege Bölgesi’nin İç Batı Anadolu Bölümü’nde Demirci-Simav Dağları’nın batı eteklerinde kurulmuştur. Manisa il merkezine 176 km uzaklığı ile en uzak ilçe olma özelliğini taşıyan Demirci’nin ortalama yükseltisi 850 metredir.

Demirci’nin kuzey ve kuzey-doğusunda, doğu-batı uzantılı Demirci-Simav Dağları bulunmaktadır. Yükseltisi 1475 metreyi bulan Akçakertik sırtlarının doğusunda kalan bölüm Simav Dağları, batısında kalan bölüm ise Demirci Dağları’dır. Türkmen Dağı ise 1487 metre yükseltiye sahip olup, Demirci’nin batısındaki Demirci Dağları’nı kuzey-doğu, güney-batı yönünde keser.

Demirci’nin bulunduğu sahanın temelini Saruhan-Menteşe masifi oluşturmakta olup, masifin kuzey sınırı Murat ve Eğrigöz dağlarında son bulmaktadır. Bu bilgilerden anlaşılacağı gibi şehrimiz sert Saruhan-Menteşe masifi ve bu tabaka üzerindeki Neojen örtülerinin bulunduğu bir yapı üzerinde yer almaktadır. Bu nedenle şehir merkezinde tarıma elverişli alüvyal saha bulunmamaktadır.

Demirci, “Ege Bölgesi’nin İç Anadolu’ya komşu bölümü olan İç Batı Anadolu, kendi doğusundaki İç Anadolu geçiş çanağı ile batısındaki Ege bölümü çukur, ova ve dağ kütleleri arasında yer alan bir ‘eşik’tir. Ekseni güney-doğu kuzey-batı olan bu eşik Batı Toroslar’ın Göller yöresi ile Güney Marmara bölümü arasında uzanır...” (Darkot, Tuncel 1995) şeklinde, sınırları çizilen İç Batı Anadolu’nun Gördes-Uşak yöresi içerisinde yer alır. Gördes-Uşak yöresinin sınırları ise, “Kuzeyde Demirci-Simav dağları, Şaphane-Murat dağının kuzey kenarı ile Dursunbey-Kütahya yöresinden ayrılan Gördes-Uşak yöresi, doğuda

Ahırdağı kütlesi ve Burgaz dağlarıyla da Afyon yöresinden ayrılır, güneydoğuda Büyük Menderes'in yukarı havzasındaki ova, yayla ve dağ kütlelerini kapsayarak Göller yöresine dayanır; güneybatıda Alaşehir-Gediz ovasının dik kenarıyla sınırlanır, batıda ise Akhisar ovasının eğimli kenarı üzerinde sona erer" (Darkot, Tuncel 1995) şeklinde çizilir.

Harita-1: Demirci'nin Lokasyonu

Demirci sahip olduğu topoğrafik şartlar ve toprak yapısı yoğun sulamalı ve ticari tarıma imkân tanımamaktadır. Tarımsal faaliyetlerde modern yöntem ve tekniklerin uygulanamaması verimliliği azaltmaktadır.

3. YERLEŞMENİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Bulunduğu coğrafi konumu ve sahip olduğu fiziki coğrafya özellikleri (iklim, toprak ve litoloji) sayesinde dünyadaki ilk

yerleşmelerin gerçekleştiği coğrafi mekânlardan birinin de Anadolu olduğu bilinmektedir. Anadolu'nun batısında yer alan Demirci'nin yerleşim tarihi üç dönemde incelenecektir.

3.1. Eski Çağda Demirci

Demirci, "Ege'den İç Anadolu'ya doğru açılan, küçük ve büyük vadilerle, nehir yataklarının bulunduğu paraleller üzerinde yer yer kurulduğundan; tarihin her çağında insan topluluklarına ve gelip geçen medeniyetlere sahne olmuştur, her devreye ait vesikalari, kalıntıları sinesinde bugüne kadar saklamıştır" (Boyacıoğlu, Alakese, 1972.27).

Demirci'nin kuruluş tarihi, tam olarak bilinmemekle beraber, günümüzden en az 30 bin yıl öncesine dayandığı iddia edilmektedir (Boyacıoğlu, Alakese, 1972.27). "Elimizde yeterli kaynak bulunmamakla beraber Demirci ve çevresinde de Paleolitik-Neolitik döneme ait olduğu sanılan yerleşme izleri bulunmaktadır..." (Taşlı, 1997:18). Demirci'nin M.Ö. 2000-700 yılları arasında Hititler ve M.Ö. 800-620 yılları arasında ise Frigler egemenliğinde kaldığı tahmin edilse de bu döneme ait kalıntılar net değildir. Boyacıoğulları ve Alakese şehir merkezinde Tepetarla, Sanayi Çarşısı, Fatih ve içhisar mahallelerinde bina hafriyatlarında rastalanan bazı temel ve mezarların Friglere ait olduğunu (Boyacıoğlu, Alakese, 1972.36) iddia etmişlerse de, bu iddiaları doğrulayacak bilimsel eserler bulunmamaktadır.

Demirci'nin antik dönemine ait bilgiler M.Ö. 700 yıllarında Frigleri yenen Lidyalılara aittir. Lidya ismi, Menderes (Meandros) ve Gediz (Hermos) nehirleri arasındaki verimli ve ovalık arazilere denmiş olup, Pers, Helenizm, Bergama Krallığı ve Roma döneminde kullanılmıştır. Demirci ilçesi sınırları içerisinde 1836 yılında Hamilton tarafından keşfedilen Saitta (Sidas) şehri Lidyalıların önemli şehirlerindedir. Burada daha sonraları değişik bilim adamları tarafından araştırmalar yapılmıştır. Buradaki kalıntılar, dönemle ilgili önemli ipuçları vermektedir.

3.2. Saruhanlılar Döneminde Demirci

Malazgirt Savaşı (1071) ile Anadolu'nun kapıları Müslüman Türklere açılmış, çok kısa bir sürede Ege ve Marmara Denizi kıyılarına ulaşılmış olup, 1074 yılında da akıncıların bir kolu Uşak-Demirci-Simav ve Kütahya havalisini ele geçirmiştir. 1313 yılında Saruhanoğulları

Manisa ve çevresini fethederek, beyliklerini kurmuşlardır. Saruhan Bey, Demirci ve çevresinin yönetimini kardeşi Çuğa Bey'e vermiştir (Uluçay, 1993:239). Çuğa Bey'in ölümünden sonra Demirci'nin idaresini Saruhan Bey'in oğlu Devlet Han almıştır.

Sürekli topraklarını genişleten Osmanlı Devleti padişahı Yıldırım Beyazid, Manisa ve çevresi ele geçirip, yönetimini Saruhan beylerinden Hızır Şah'a vermiştir (Uluçay,1993:242). Yıldırım Beyazid'ın 1402 yılında Ankara Savaşı'nda Timur'a yenilmesi sonucu Timur, Osmanlıların eline geçen beylik topraklarını beyliklere geri iade etmiş, Saruhanoğulları Beyliği'nin başına da Hızır Şah'ı tekrar getirmiştir.

3.3. Osmanlılar Döneminde Demirci

Hızır Şah, Osmanlı sultanlarından Çelebi Mehmet'in kardeşleri ile mücadelesi sırasında Çelebi Mehmet aleyhine faaliyet göstermiş ve bunun sonucunda Çelebi Mehmet, Manisa'ya gelmiş ve Hızır Şah'ı hamamda yakalayıp 1410 yılında öldürmüştür (Sevim ve Yücel, 1989:304). Bu tarihten itibaren Demirci Osmanlı Devleti idaresinde Saruhan Sancağı'na bağlı kaza olarak kalmış ve 1410-1595 yılları arasında şehzadelerin yönetiminde olmuştur.

Şehzadelerin sancaklardaki görevlerine son verilmesinden sonra Saruhan Sancağı, beylere ve paşalara arpalık olarak verilmeye başlanmış ancak, beyler ve paşalar genelde seferlerde olduklarından başına geçinceye kadar olan bu zaman sürecinde yönetim "mütesellim" denilen ağalar tarafından yürütülmektedir (Çandırcı, 1991:23). Bu dönemde Demirci, onüç kadılıktan oluşan Saruhan Sancağı'nın bir kadılığı olup, Anadolu Kazaskeri tarafından atanan kadılarca yönetilmektedir.

Demirci'nin yönetimi 1595-1754 tarihleri arasında kadılarla idare edilmiş, daha sonra ayanların idaresine geçmiş ve bu durum şehirde belediyenin kurulduğu tarihe kadar sürmüştür. Demirci 21-31 Temmuz tarihleri arasında 10 gün ilk kez, 7 Temmuz-30 Ağustos 1921 döneminde de ikinci kez olmak üzere iki defa Yunan işgaline uğramıştır. Bugün ise Demirci, Türkiye Cumhuriyeti'nin Manisa'ya bağlı şirin bir ilçesidir.

4. KENTİN MEKÂNSAL GELİŞİMİ

Demirci'nin ara ara vadilerin de bulunduğu bir noktada yer alması, şehir yerleşim alanında geniş düzlüklerin bulunmaması şehrin

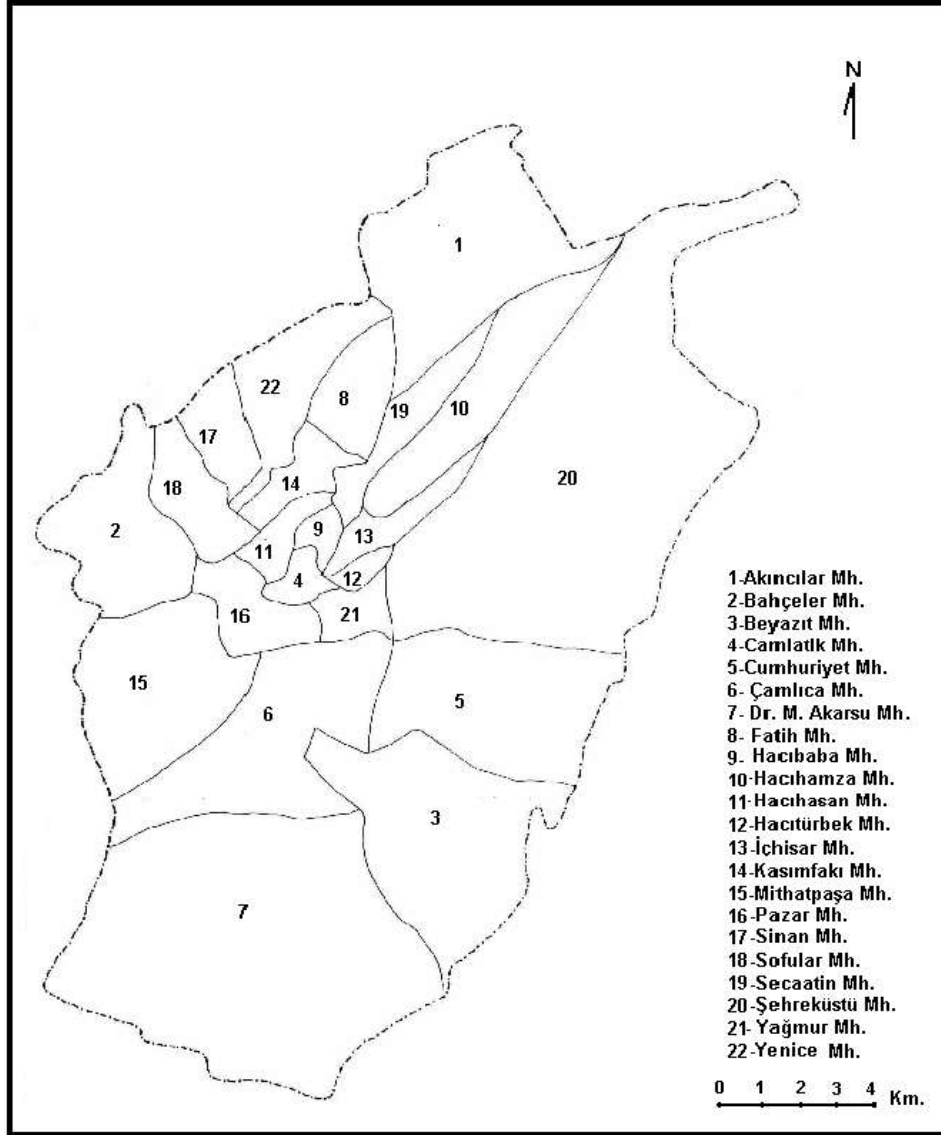
yerleşimini olumsuz yönde etkilemektedir. Özellikle kuzeyden dağlarla çevrili olması, şehrin kuzeye ve doğuya doğru olan alansal gelişimini engellemekte, güneyinde oldukça derin vadilerin yer almış olması da bu yöndeki şehirselleşimin önünü kesmektedir. Demirci'nin doğu ve batısındaki çöküntü alanları ve fay hatları da şehrin bu yönlere gelişimini engellemektedir. Yine şehrin batı ve güney kesiminde yer alan heyelan alanı şehrin güneye ve batıya olan gelişimini imkânsız kılmaktadır.

Yaşanan yaygın ve depremler gibi doğal afetler şehrin mekânsal gelişimi etkilerken; mahallelerin düzenli, binaların betonarme ve sağlam olmasını sağlamıştır. Günümüzde binalar halkın sosyal şartlarına ve ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde inşa edilmektedir. Halkın eğitim seviyesi ve sosyo-ekonomik şartlarının değişmesine bağlı olarak çeşitlenen, değişen ihtiyaçlar ve sosyal şartlar da binaların yapılarına yansımıştır.

4.1. 1923-1950 Döneminde Demirci

Türkiye'de nüfus sayımının ilk olarak yapıldığı 1927 yılından 1950 yılına kadar olan dönemde Demirci'nin nüfusu 6.501'i geçememiştir. Bu dönemde Türkiye genelinde olduğu gibi Kurtuluş Savaşı yaralarını sarmaya çalışan şehir, sanayileşmemiş kırsal bir Anadolu yerleşmesi olarak kalmıştır. Yine bu dönemde idari fonksiyon olarak "ilçe" olmasına karşın, "Bir yerleşmenin "şehir" olarak kabul edilebilmesi için nüfusunun 10.000 ve üzeri olması gerektiği kriterine göre" Demirci, şehir sayılmamaktadır. Ancak, ilçe merkezlerini nüfusu ne olursa olsun idari fonksiyona göre şehir kabul eden kriter açısından ise şehirdir.

Demirci'de bu dönemde hâkim olan başlıca ekonomik fonksiyonlar tarım, hayvancılık ve halıcılıktır. Tarım günün şartlarına göre özellikle hayvan ve insan gücüne dayanılarak yapılmakta; buğday, arpa, tütün, üzüm gibi ürünler yetiştirilmektedir. Hayvancılık, sağladığı yünler ile halıcılığı desteklemektedir. Halıcılık tamamen "el halıcılığı" şeklinde yapılmaktadır. Koyunlardan elde edilen yünler halk tarafından eğrilerek iplik haline getirilmekte; ipler meşe palamutları ve kök boyalar kullanılarak boyanmakta ve kurulan tahta halı tezgâhlarında dokunmaktadır. Halıcılığın dışında nalbantlık, marangozluk, manifaturacılık, ayakkabıcılık ve bakkallık gibi iş kolları da mevcuttur.

Harita-2: Demirci'nin Mahalleleri

1950’li yıllarda ve daha öncesinde Demirci’nin şehir olarak yayılış alanı günümüze göre oldukça dardır. Bu dönemde şehirde Hacıbaba, Hacıhasan, Hacıtürbek, Camiatik, İçhisar, Pazar, Sofular, Kasımfakı, Sinan, Yağmur ve Yenice mahalleri bulunmaktadır. Ancak Sofular, Yenice, Sinan gibi mahalleler daha sonraki yıllarda alanlarını genişletmiştir. Günümüzde halk arasında Çe-re-şe olarak bilinen Mehmet Akif Meydanı’nın bulunduğu alan (2004 yılından itibaren belediye tarafından ismi laleli olarak değiştirilmiştir) ve kuzeyinde; Fatih, Akıncılar, Şehreküstü, Hacıhamza ve Secaattin mahallelerinin büyük bir bölümünün de yer aldığı arazide hiçbir yapı bulunmamakta, kıraç ve dikenli bir alan durumundadır. Yine Kula Cami’nin ilerisinde kalan ve günümüzde Cumhuriyet, Beyazıt, Çamlıca Mahallesi’nin bir bölümü ile Dr. Mehmet Akarsu ve Mithatpaşa mahallelerinin tamamının yer aldığı alan da boş durumundadır.

Demirci’de bu dönemde yapılan binalar; genellikle ahşap ve taş yapı malzemeli olup, tek veya iki katlıdır. Binaların planları ise günün sosyo-ekonomik şartlarının yanı sıra, halkın sosyal yaşantısına ve ihtiyaçlarına göre şekillenmektedir.

Geniş avlu içerisinde yapılan ahşap evler yüklük denen bir hol ile birbirinden ayrılan iki odadan oluşmakta, odanın biri aile bireyleri tarafından kullanılmaktadır. Ailenin kullandığı odanın bir köşesinde, bulaşıkların yıkandığı ve muhafaza edildiği “sahanlık” yer almaktadır. Büyüklüğü 1-1.5 m² olan sahanlıkların atık suları basit bir boru ile sokağa verilmekte, yine odanın içerisinde duvarın bir bölümünde gömme dolap şeklinde banyo bulunmaktadır. Evin diğer odası ise dönemin en önemli ulaşım unsuru olan at için ayrılmıştır. Bu odanın bir köşesine veya yanına yapılan başka bir bölmede ise at için saman ve ot depolanmaktadır. Evin avlusu genişçe olup etrafı duvarlarla çevrilmiş, avlu içerisinde fakat evin dışında, tuvalet ve fırın bulunmaktadır. Avluda vazgeçilmeyen diğer bölüm ise halı odalarıdır.

Demirci geçirdiği 1840, 1876, 1914, 1919, 1926 ve 1950 yangınları sonucu ahşap evlerin büyük bir kısmı yanmış, Bahçeler, Pazar, Mithatpaşa mahalleleri ve şimdiki belediye binasının alt tarafında iki katlı ancak yarı karkas binalar inşa edilmiştir.

1840 yılında yaşanan büyük çarşı yangınında 300 ev ve bilinmeyen sayıda dükkân yanmıştır. 1876 yılındaki yangında da Yeni

Cami civarı yanmış iken, 1913 yılında İçhisar Mahallesi'nde çıkan yangın sonucu Yeni Cami'ye kadar olan bölümde 300'e yakın ev yanmış, diğer taraftan Secaattin Mahallesi'ndeki evler de büyük zarar görmüştür. 1914 yılında Aşağı Kıran ve Sinan mahallelerinde çıkan yangında birçok bina kül olmuştur.

Demirci'de en büyük yangın 1950 yılında yaşanmış olup, evler yeni parseller üretilerek inşa edilmiştir. Söz konusu bu yeni binalar kur'a ile felaketzedelere dağıtılmıştır. Yangın evleri olarak bilinen bu binalar tripleks şeklinde olup, giriş katında iki oda, orta katta mutfak ile tuvalet ve üçüncü katta ise iki oda bulunmaktadır. Ancak bu tip binalar Demirci halkının hayat tarzına uygun değildir.

1950 öncesinde en faal mahalleler Pazar, Hacıhasan, Hacıbaba, İçhisar ve Camiatik mahalleleri idi. Hacıhasan Mahallesi ticaretle ilgili işyerlerinin yoğun olmasının yanı sıra Söylemiş Sokak'ta ve çevresinde kurulan haftalık pazar ve diğer ticarethaneler ile oldukça hareketlidir. Bu dönemde Hacıhasan Mahallesi sınırları içerisinde yer alan şehrin belediye hizmet binası günümüzde şehir sineması, Tapu Sicil ve Kadastro müdürlükleri için kullanılmaktadır. Günümüzde Bahçeler Mahallesi'nde bulunan yeni belediye hizmet binasının bulunduğu mevkide ise şehir otogarı vardı. O dönemde Demirci'ye İzmir-Salihli tarafından giriş güney-batıdan olduğundan buradaki caddeye İzmir Caddesi denilmiştir. Cadde Demirci'nin en önemli ve en hareketli caddesi olarak, yani merkezi iş alanı (MİA) olup, ticarethanelerin büyük bir bölümü caddenin iki yanına dizilmiştir. Yine günümüzde Bahçeler Mahallesi'nin yer aldığı bölümde ise şehrin sebze ihtiyaçlarının karşılandığı bahçeler bulunmaktadır.

1900-1950 yılları arasında Demirci alansal olarak kuzeye doğru gelişerek günümüzdeki Hacıhamza Mahallesi'nin güney kısmını oluşturmuştur. Aynı zaman sürecindeki asıl gelişme kuzey-batı ve güney-batı yönünde olmuştur. Demirci şehri; Kasımfakı, Sofular ve Sinan mahallelerinin bir kısmının oluşumu ile kuzey-batıya doğru gelişmiş iken batı ve güney-batıya doğru da gelişerek Camiatik ve Hacıhasan mahalleleri alanlarını genişletmiştir (Bkz. Harita 3).

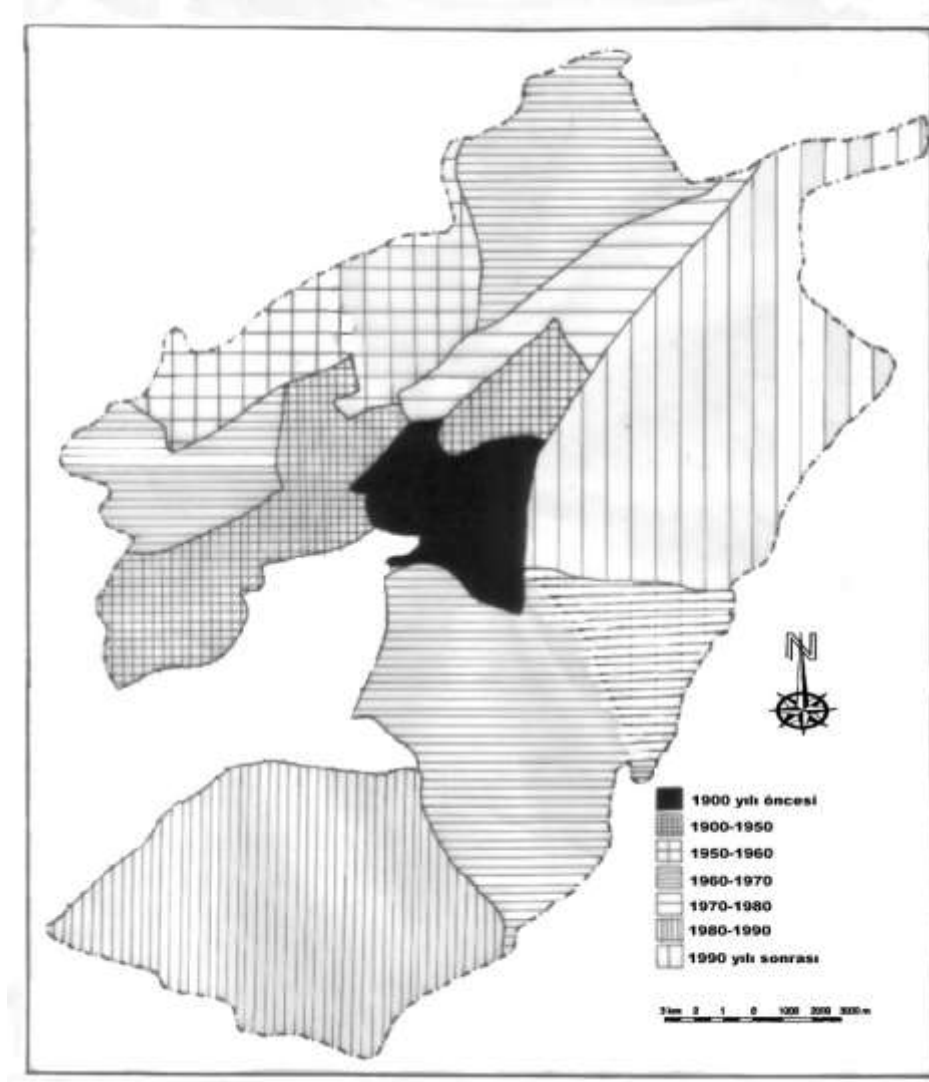
4.2. 1950-1990 Arası Demirci

Demirci'nin 1950 yılında sahip olduğu nüfus 6.501 iken 1960'ta 8.745 olmuş ve 1965 yılında da 10.050'ye ulaşarak; "Bir yerleşmenin şehir sayılması için nüfusunun 10.000 ve üzeri olması gerektiği kriterine göre" bu sayım döneminde şehir gurubuna girmiştir. Demirci nüfusu hızlı bir artış sürecine girerek 1970'te 13.007, 1980'de 14.538 olmuştur.

Demirci'de 1950-1990 döneminde yapılan ekonomik faaliyetler olarak tarım, halıcılık, hayvancılık, çancılık dikkat çekmektedir. Sahip olduğu topoğrafya şartları nedeniyle Demirci'de yetiştirilen tarım ürünleri, şehir halkının ihtiyacını karşılamaya yöneliktir. Hatta üretilen tahıl ürünleri şehir halkına yetmediğinden Afyon ve Kütahya çevresinde üretilen tahıllarla şehirde üretilen kuru üzüm takas edilmektedir. Demirci'de meyvecilik, özellikle üzüm yetiştiriciliği, önemli bir yer tutmaktadır. Halıcılık için yapılan ve toprakların derin bir şekilde işlendiği kökboyacılık faaliyetinden vazgeçilmesi ile bu alanlara yine derin kazı isteyen bağ çubukları dikilmiştir. Bu şekilde şehirde bağcılığın temelleri atılmıştır. Çeşitli türleri üretilen üzüm, yaş olarak, pekmez ve özellikle çekirdeksiz olanlar kurutulularak tüketilmekte ya da satılmaktadır. Hatta çekirdeksiz üzüm yurt dışına ihraç edilmektedir. Bunun yanında Figan Efendi Eriği de üzüm ile birlikte yurt dışına pazarlanmaktadır.

Bu dönemin ana ekonomik fonksiyonu halıcılıktır. Hayvanların kırpım dönemlerinde Demirci'li tüccarlar Balıkesir ve Trakya'ya giderek burada üretilen yapakları adeta kapatmaktadır. Buradan temin edilen yapaklar Demirci'ye zor şartlarda getirilmekte, yıkayıp temizleyecek sınai tesisleri olmadığından Demirci ve Simav derelerinde günlerce kalarak yıkanmakta ve kurutulmaktadır. Temizlenen yapaklar iplik haline getirilip kök boyası ile boyanarak kullanıma uygun hale getirilmektedir.

Demirci'de bu dönemde daha çok "el dokuması halıcılık" yapılırken 1956 yılında Özkul, 1966 yılında da Örnek halı fabrikalarının kurulmasıyla fabrika halıcılığına geçiş başlamıştır. 1960 yılında Demirci'den yurt dışına 295.000 m², 1965'te 345.000 m² ve 1970'te de 550.00 m² halı ihracatı gerçekleştirilmiştir. Demirci ve köylerinde dokunan el halıları şehirdeki Orhunlar İş Hanı, Örnek Palas ve Örnek otellerinin avlularında Cuma günleri kurulan halı pazarlarında satılmaktadır.

Harita-3: Demirci Şehri'nin Mekansal Gelişimi

Demirci’de sık sık yangın ve deprem felaketlerinin yaşanmasına bağlı olarak inşaat sektöründeki gelişmeler de hızlandığından ağaç doğramacılığı oldukça gelişmiştir. Demirci’nin erişilebilirliğinin az olması ve orman varlığının zengin olması da doğramacılığı desteklemiştir. 1950’den sonraki bu dönemde ağaç işlemeciği özellikle kapı, çerçeve, çatı imalinde (Özellikle camilerin ve zengin ailelerin evlerinin tavanlarının, yine camilerde mihrap ve hutbe yerlerinin yapımında) kullanılmıştır. Doğramacılıkta kullanılan ağaçlar Orman İşletme Müdürlüğü’nün açmış olduğu ihalelerden temin edilmektedir. Göze oldukça hoş gelen ağaç işlemeciliği ve kerestecilik sanatının yanı sıra daha sonraki dönemlerde demir doğrama sanatı da gelişmiştir. Demir, betonarme binalarda inşaat demiri olarak, balkon, merdiven korkulukları ve ev avlularının giriş kapılarının yapımında kullanılmaktadır.

Demirci’nin önemli ekonomik faaliyetlerinden birisi de hayvancılıktır. Demirci’de daha çok küçükbaş hayvancılık yapılmakla beraber büyükbaş hayvanların hepsi yerli tür, küçük yapılı olup dağlarda başıboş otlatılmaktadır. Hayvanlardan elde edilen ürünlerde verim düşük olup daha çok kendi ihtiyaçlarını karşılamak amaçlanmaktadır.

Evcil hayvanların dağda kaybolmamaları ve kolayca bulunabilmeleri için boyunlarına bağlanan ve hayvan hareket ettikçe ses çıkaran değişik büyüklükteki madeni eşyalara çan denilmektedir. Demirci’de 1970’li yıllarda bu sanatı yapan 10-15 civarında çan ustası bulunmakta ve imal edilen çanlar Trakya, Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgesi’ne satılmaktadır. İzmir tarafına satılan çanlara ise talep daha çok turistlerden gelmektedir. Hatta bu dönemde Yunanistan ve Bulgaristan’a çan ihraç edildiği iddia edilmektedir. Günümüzde ahır hayvancılığının gelişmesi çan üretim faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemiş ve günümüzde şehirde bu tarihi sanatı yapan usta sayısı 6 olup iş yapma hacimleri oldukça düşmüştür. Amatörce üretilen çanlar, düşük hacimli de olsa Yunanistan’a ihracı sürmektedir.

Demirci ve köyleri arasındaki ulaşım sistemi iyi gelişmemiştir. Hayvanları ile Cuma günleri şehre halı pazarına gelen köy halkı Cumartesi günü kurulan haftalık pazarı da beklemek için geceyi şehirde bulunan dört adet otelde geçirmektedir. İzmir Caddesi üzerinde İş Bankası binasında Örnek Palas, Söylemiş Camii karşısında Dede, yine

İzmir Caddesi'nde Örnek ve Camiatik Mahallesi Ferah Sokak'taki Batmaz otelleri yer almaktadır. Demirci'nin en hareketli alanı Cumhuriyet Meydanı olup bu meydanda otobüs yazıhaneleri bulunurken, şehrin iki eczanesi yine burada yer almaktadır. Aynı zamanda jiplerin durağı haline gelen Cumhuriyet Meydanı, lokantaların yanı sıra diğer çeşitli dükkanlar ve halı mağazaları ile adete işgal edilmiştir. Binaların alt katları ticarethane, üst katları mesken olarak kullanılmaktadır. Yine bu meydanda şehir sineması ve belediye hizmet binası yer almaktadır. Bu meydanın kuzeyinde ve meydana paralel uzanan Söylemiş Sokak ve çevresinde haftalık pazar kurulmakta, yine aynı bölgede manav, kasap ve perakendeci gibi çeşitli tüccarlar bulunmaktadır.

İzmir Caddesi'nin devamında Salihli-İzmir yoluna çıkılmaktadır. Bu yolun iki tarafı ve şehrin güney-batı kesimi şehrin adeta cazibe merkezi durumundadır. İzmir'e gidiş yönünde sağ tarafta büyük sanayi tesisleri ve şehrin çıkışında futbol sahası, yolun sol tarafında ise Demirci Devlet Hastanesi yer almaktadır. Şehrin bu batı bölümünde Sındırgı yolu bulunduğu halde, burada yer alan fay hattı ve sanayi sitesi nedeniyle şehir bu alana doğru pek yayılamamıştır.

Demirci'nin genç erkeklerinin bir bölümü okuyarak hayata hazırlanırken, okumayanların bir bölümü ise babalarının yanında ticareti öğrenmek için çalışmaktadır. Hatta bu gençler, baba-oğul ilişkilerinin düzeyinin ayarlanamadığı ve babalarının yanında iyi bir tüccar olarak yetişemediği gerekçesiyle, yine aynı işi yapan babanın arkadaşı veya başka bir esnafın dükkânında daha düşük ücretle çalışmaktadır. Okumayanlar veya ticaretle uğraşmayan diğer gençler ise yevmiye karşılığında bağların çapalanması işlerini yapmaktadır. Demirci'de genç kızlar, sabahları günün erken saatleri ile öğle saatleri arasında anneleri ile birlikte halı dokumaktadır. Bunun dışında kalan zamanlarda ev işleri, oya, dantel ve kanaviçe işlemleri yapmaktadır. Yine bu tarihlerde şehirde ataerkil aile yapısı söz konusu olup evlenen gençler anne babaları ile aynı evde birlikte yaşamakta, ancak aile fertleri evin kaldıramayacağı kadar kalabalıklaştığında ve babanın izin verdiği durumlarda ailenin büyük oğlu ayrı bir eve çıkmaktadır. Bu ataerkil aile yapısı meskene olan talebi azaltmasından dolayı şehirdeki inşaat sektörünü de olumsuz yönde etkilemektedir.

Yukarıda anlatıldığı gibi 1950-1990 döneminde Demirci’de ekonomik ve sosyal hayatta önemli değişimler olmamıştır. Ancak bazı dönemler kentin mekânsal gelişim yönleri farklı olmuştur. Bundan dolayı farklı gelişimler farklı alt dönemler olarak incelenmiştir.

4.2.1. 1950-1960 Döneminde Demirci

1950-1960 döneminde Fatih ve Yenice mahalleri yeni kurulup gelişmiş ve şehrin gelişim yönü kuzey olmuştur. Yenice Mahallesi’nin kuzey-batı sınırını bir fay hattı oluşturmuştur. Bu dönemde şehir sınırlarının güney ve kısmen güney-doğuya doğru gelişmesini heyelan sahası engellerken, Mithatpaşa Mahallesi’nin batı sınırını da fay hattı çizmektedir.

4.2.2. 1960-1970 Döneminde Demirci

1960 yılından sonra Demirci’nin batısındaki Bahçeler ve Sofular mahallerinin güney kısmı; şehrin güney-doğusundaki Beyazıt, Çamlıca ve Cumhuriyet mahallelerinin bir kısmı gelişme göstermiştir. Demirci’nin batısında kurulan Bahçeler Mahallesi’nin gelişimini buradan açılan Sındırgı yolunun şehri kendisine çekmesi beklerinken, burada kurulan eski sanayi sitesi bunu engellemiştir. Şehrin yoğun olarak sebze yetiştirilen alanı olduğu için “Bahçeler” ismini alan bu mahallenin alansal gelişimini eski sanayi sitesi ve fay hattı sınırlamıştır. Bu tarihlerdeki şehrin güney-doğuya doğru olan gelişimi Beyazıt Mahallesi ile olmuştur. Bu alandan Selendi’ye, kaplıcalara ve çeşitli köylere giden yol, burada kurulan çeşitli okullar, kapalı spor salonu ve futbol sahası mahallenin gelişimini bu yönde olmasını sağlamıştır. Daha sonraki dönemlerde Selendi yolunun kuzey-doğuya kaydırılması bölgedeki hareketliliği azaltırken, burada bulunan fay hattı ve şehir çöplüğü bu yöne olan gelişimi sınırlamıştır. Yine bu dönemde meydana gelen deprem sonrası Akıncılar Mahallesi’nin temeli atılmıştır.

4.2.3. 1970-1980 Döneminde Demirci

1969 yılındaki deprem Demirci’de orta ve ağır hasara neden olur. Bu depremde can kaybı olmamış, binalardaki ağır hasar sebebiyle devlet tarafından Demirci halkına kalıcı konutlar inşa edilmiştir. Daha çok Akıncılar Mahallesi’nde ve Çamlıca Mahallesi’nde Atatürk İlköğretim Okulu’ndan başlayıp güneye doğru Beyazıt Mahallesi içlerine kadar ki sahada inşa edilen bu deprem evleri; 49 m² olup bahçeli

ve tek katlıdır. Bu binaların bedelleri halk tarafından uzun vadede devlete geri ödenmiştir. Yine bu binalar normal şartlarda ailelerin ihtiyaçlarını tam olarak karşılamadığı için ekonomik durumu düzelen mesken sahipleri tarafından genişletilmiştir. Sonuçta inşa edilen bu deprem evleri sayesinde daha düzenli sokaklar, modern ve betonarme binalar ortaya çıkmıştır. Böylece Demirci'de eski ve ahşap ev sayısı azalmıştır

Yine 1970 yılında Secaattin ve Hacıhamza mahalleri hızlı gelişmeleri ile dikkat çekmektedir. Secaattin Mahallesi'nin ortasından periyodik akan ve küçük olan akarsu kanala alınmış, üzerleri kapatılarak arsalar üretilmiştir. O dönemde kurulan Eğitim Enstitüsü'nün de mahalle üzerinde az da olsa etkisi bulunmaktadır. Günümüzde fakülte bu mahallenin sınırları içerisinde kalmış olup mahallenin yatay ve dikey gelişimini önemli ölçüde desteklemektedir.

4.2.4. 1980-1990 Döneminde Demirci

Demirci'de 1980-1990 yılları arasında tarım, hayvancılık fonksiyonları önceki önemini aynen devam ettirirken, halıcılık sanatı daha da gelişmiş ve şehir halkının ekonomik hayatına önemli katkılar sağlamıştır. Demirci'de 1985 yılında Ahi Evran Sanayi Sitesi'nin ve bu siteye yakın sahada birçok halı fabrikalarının inşaatı başlamıştır. Bir kısmı bu dönemde faaliyete geçerken bir kısmı ise 1990 yılı sonrası tamamlanmıştır Bu dönemde devlet tarafından yapılan okullar ve sosyal tesisler sayesinde Beyazıt ve Dr. Mehmet Akarsu Mahalleleri gelişimleriyle dikkat çekmektedir.

4.3. 1990 Yılı Sonrası Demirci

Demirci 1990 yılında 20.576 nüfusa sahipken, 1997 nüfus sayımında şüpheli bir artış ile 28.667 olmuş, 2000 yılında ise 21.339'a düşmüştür.

Demirci'de 1990 sonrasında yapılan tarımsal faaliyetler yine kendi ihtiyacını karşılama amacıyla yapılmakta ancak, topoğrafya şartları buna izin vermemektedir. Simav, Salihli, Balıkesir gibi şehirlerden Demirci'ye tarımsal ürünler getirilmektedir. Bu dönemin en parlak tarımsal faaliyeti meyveciliktir. Demirci şehir merkezinde ve köylerinde üretilen kiraz İzmir ve İstanbul pazarına sunulmasının yanı sıra yurt dışına da pazarlanmaktadır. Ayrıca; elma, İzmir, Bursa ve İstanbul

Harita-4: Demirci Şehri'nin Yerleşim Planı

pazarlarına satılmaktadır. Yine kestane ve antep fıstığı üretimi de önemli miktarlara ulaşmış ve değişik şehirlerde kendilerine pazar bulmuştur.

Hayvancılıkta ise yavaş yavaş modern yöntemlerle, ıslah edilmiş, daha fazla et ve süt verimi olan ahır hayvancılığı başlamıştır. Demirci'de üretilen hayvansal ürünlerden et, şehir merkezinde, İzmir ve ilçelerine gönderilerek tüketilmekte, süt ise özel firmalar tarafından günlük olarak toplanıp, işlenerek bölgedeki diğer şehirlere pazarlanmaktadır. Küçükbaş

hayvanların yünleri halıcılık sanayinde kullanılmaktadır. Son yıllarda büyük firmalar ile yapılan ikili anlaşmalarla tavuk çiftlikleri kurulmuş, beyaz et ve yumurta üretimi artmış ancak, son 8-10 yıl içerisinde yaşanan ekonomik krizlerden etkilenerek bir kısmı kapanmıştır.

Demirci'de halıcılık faaliyetlerinde de önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Kökboyaların yerini suni boyalar almış, yün yurt içinde Balıkesir, Çanakkale ve Trakya'dan, ayrıca yurt dışından da temin edilmeye başlanmıştır. El halısı tezgâhları tahtadan demire dönmüş, bunun dışında atölye tipi üretime de geçilmiştir. Ancak üretilen halılar tüccarlara dokunduğu için halı üreticilerinin ekonomik durumlarında pek iyileşme olmamıştır. Özellikle 1980 sonrası Demirci'de makine halıcılığında âdete bir patlama yaşanmıştır. Tesisler entegre tesis haline dönüşmüş, fabrikalara yün olarak giren hammaddeler halı olarak çıkar duruma gelmiştir. Fabrika sahiplerinin ekonomik durumlarına ve fabrikaların büyüklüklerine göre iplik haline getirme, boyama, dokuma, yıkama gibi tüm bölümler bulunmaktadır. Daha önceki dönemlerde olduğu gibi derelerde günlerce kalmak ve ilkel şartlarda yün yıkama zorunluluğu ortadan kalkmıştır. Fabrikalarda üretilen ev, otel ve yurt taban döşeme halıları yurt içine ve yurt dışına pazarlanmaktadır. Ancak 1990 ortalarından sonra yaşanan ekonomik krizler halıcılığı da önemli ölçüde etkilemiş, şehirdeki irili ufaklı 65 civarındaki fabrika sayısını 18-20'ye indirmiştir. Çalışan mevcut fabrikalar da üretim kapasitelerini ve vardiyalarını düşürmüştür. Halı fabrikalarının 9 tanesi şehrin batısındaki Bahçeler Mahallesi sınırları içerisindeki eski sanayi sitesinde yer alırken, geri kalanların tamamı ise 1985 sonrası şehrin güneyinde Dr. Mehmet Akarsu Mahallesi'nde faaliyete geçen Ahi Evran Sanayi Sitesi'nde üretim yapmaktadır.

Demirci Eğitim Fakültesi'nin 1992 yılında Celal Bayar Üniversitesi'ne bağlanması ve öğrenci sayısının artmasıyla şehrin tamamında görünüm değişmiştir. Üniversite kampüsünde ve kampüs çevresinde inşa edilen resmi binalar şehrin gelişim yönünü kuzeye çevirmiştir. Daha önce boş ve kıraç olan şehrin kuzey bölgesini cazibe merkezi durumuna gelmiştir. Bu bölgede inşa edilen 3 adet toplu konut kooperatifi, bunun dışında şehir halkının inşa ettiği çoğu 3 ve daha fazla katlı binalar şehrin kuzey bölgesinin yerleşime açılmasını sağlamıştır. Şehrin en uç bölgesinde TEK'e ait lojmanlar bulunmaktadır. Akıncılar Camii yanında belediye çalışanlarının inşa ettiği tek blok halindeki 24 dairelik bina da hizmete girmiştir. Bu bölgedeki binaların tamamı 1992 yılı sonrasında, modern planlar ve inşaat malzemelerinin kullanımı ile inşa edilmiştir. Fakülte personeli ve öğrencilerinin okula yakın olduğu için ev kiralama konusunda bu bölgeyi seçmesi, buradaki binaların %80-90'ının kiraya verme amaçlı inşa edilmesine neden olmuştur.

Yine fakülteye yakın Üniversite Caddesi üzerindeki boş arsalara yeni binaların inşaatı devam etmekte, şehir merkezinde ise eski binalar yıkılarak yerlerine yenileri yapılmaktadır. Daha önce ifade edildiği gibi Üniversite Caddesi yeni ve çok katlı binalarla dolmuş, binaların üst katları kiraya verilirken, alt katları ise öğrencilere yönelik işyerleri olarak değerlendirilmektedir.

5. KENTİN GELİŞMESİNE ETKİ EDEN FAKTÖRLER

5.1. Doğal faktörler

Demirci şehri, Ege Bölgesi'nde İç Batı Anadolu Bölümü'nde yer almaktadır. Saruhan-Menteşe masifi üzerinde, akarsuların yer yer yardığı plato üzerinde, Demirci-Simav Dağları güney eteğinde kurulan Demirci, kuzey ve kuzey-doğuya mekansal gelişim gösterememektedir. Demirci şehri ortalama 850 metre yükseltiye sahip olup, yükselti kuzeyden güneye doğru azalmaktadır. Şehir, sahip olduğu topografik yapı nedeniyle düz alana sahip değildir. Bu nedenle yeni arsalar üretilmekte sıkıntı çekilmektedir. Şehrin yeni yapılanması nedeniyle çıkmaz sokak bulunmamasına rağmen, eğimden dolayı araçların girmekte zorlandığı sokaklar bulunmaktadır. Bu sokaklar Fatih, Hacıhasan ve Hacıhamza mahallelerinde yer almaktadır. Hacıhamza Mahallesi'nde bazı sokaklar merdiven basamağı şeklinde olup, sadece yayalar buradan yararlanmaktadır.

Topografya şartları nedeniyle bina inşası sırasında hafriyat faaliyetleri oldukça fazla olmakta, bu durum inşaat maliyetlerini arttırmaktadır. Binaların ilk iki hatta üç katı genelde kuzeyden zemin seviyesinin altında kalmaktadır. Güneyden ise böyle bir durum söz konusu değildir. Ancak bu şekilde zeminin altında kalan katların önemli bir kısmı karanlık kalmaktadır.

Demirci'nin kuzey-batısında kuzey-güney yönlü bir birine paralel uzanan üç fay hattı kuzey-batıya, batıda yine kuzey-güney yönlü uzanan fay hattı ise batıya doğru şehrin mekânsal gelişimini engellemektedir. Şehrin kuzey-doğusunda, doğusunda ve güneyinde; kuzey-doğu, güney-batı yönlü üç fay hattı da şehrin bu yönlerde doğru gelişimlerini kısıtlamaktadır.

Demirci şehrinin batısında yer alan heyelan sahası, bu bölgenin iskana açılmasını engellemekte, şehir bu yöne doğru gelişmemektedir. Bu bölgeye sınır olan Mithatpaşa Mahallesi'nin gelişimini sınırlamaktadır.

Demirci'de 1960 ve 1969 yıllarında yaşanan depremler; Akıncılar Mahallesi'nin kurulmasını ve Çamlıca Mahallesi'nin Atatürk İlköğretim Okulu'ndan başlayıp Beyazıt Mahallesi içlerine kadar olan bölümde deprem evlerini ortaya çıkarmıştır.

5.2. Beşeri Faktörler

Demirci Şehri'nin şehir nüfusu ile ilgili olarak Evliya Çelebi ...ve şehir yedi tepe ve dereli yere kurulmuş ve tek katlı evlerden müteşekkildir. 18 mahallesi vardır. Ve 3060 toprak örtülü Türkistan evleridir. Ve duvarları baştanbaşa kerpiçle yapılmıştır. 42 adet cami ve mescidi vardır” demektedir. Yine Şemseddin Sami, 1891 yılında yazmış olduğu “Kamus-ul Alem” adlı eserinin 3. Cildinde “128 karyeyi cami olup cümlesi Müslüman olmak üzere 33.764 ahalisi vardır” demektedir.

“XIX. Yüzyılın ikinci yarısında kazada 15 mahalle mevcuttur. Ayrıca kazanın Şehir, Ortapare ve Karataş adında üç nahiyesi ve 127 köyü vardı... Kaza merkezinin nüfusu 1845 yılında 6.355 iken 1908'de 7.412'ye çıkmış ve nüfusta %16'lık bir artış gerçekleşmiştir. Aynı yıllar arasında kaza genelinde nüfus 25.258'den 36.800'e çıkarak nüfusta %45 oranında bir artış olmuştur” (Ertan, 2000: 335-336).

Demirci'ye 1920 yılı sonlarında kaymakam olarak gelen İbrahim Ethem Bey şehri şöyle anlatmaktadır: “Üç bin haneyi ve on beş mahalleyi içine alan kasabanın yüz yirmi dört köyü ve otuz üç bin nüfusu vardır. Aşar geliri kırk beş bin, diğer gelirleri otuz beş bin liraya ulaşmakta, yıllık masrafları ise otuz yedi bin lira civarında olmaktadır “ (AKINCI, 1978:18).

Tablo-1: Sayım Yıllarına Göre Demirci Şehir Nüfusu

YIL	ŞEHİR NÜFUSU
1927	5.468
1935	5.948
1940	5.594
1945	6.132
1950	6.501
1955	7.684
1960	8.745
1965	10.050
1970	13.007
1975	15.016
1980	14.538
1985	16.110
1990	20.576
1997	28.667
2000	21.230

Demirci 'nin nüfusu 1927 yılında 5.468 iken 1940'ta 5.594, 1950'de 6.501, 1960'ta 8.745, 1970'te 13.007, 1980'de 14.538, 1990'da 20.576, 1997'de 28.667 ve 2000 yılında da 21.230 olmuştur. Bu durumda “nüfusu 10 bini bulmayan yerleşmeleri şehir olarak kabul etmeyen” kritere göre Demirci, 1927, 1935, 1940, 1945, 1950, 1955 ve 1960 yıllarındaki sayımlarda nüfusu 10'nin altında olduğu için şehir

sayılmazken, ilçe merkezi olduğu için (nüfusu ne olursa olsun il veya ilçe merkezlerini şehir kabul eden kritere göre) şehir olarak kabul edilmektedir. 1965 yılında ise Demirci'nin nüfusu 10 bini aşarak bu nüfus kriterine göre de şehir gurubuna girmiştir. Ancak bu tarihten itibaren Demirci'nin nüfusu hiçbir zaman 50.000'i bulmamış ve sürekli "küçük şehir" olarak kalmıştır.

Demirci nüfusunun 1935-1940 döneminde 5.948'den 5.594'e düşerek, %6 oranında azalması iki sebebe bağlanabilir; birincisi, o dönemin şartlarında Demirci tamamen kırsal şartlara sahip olup, okumak isteyen gençler bazen tek başlarına bazen de aileleri ile birlikte büyük şehirlere göç ediyorlardı. İkincisi, sayımın yapıldığı sonbahar aylarında Demirci halkının bir kısmı tütün tarlalarında ve üzüm bağlarındaki evlerde kaldıkları için sayıma dâhil olmamışlardır.

Demirci nüfusunun 1985-1990 döneminde hızlı bir nüfus artış sürecine girmesi elbette sadece doğal nüfus artışı ile açıklanamaz; özellikle 1980 yılı sonrası şehirde yaşanan yüksek orandaki okullaşmanın bu artışta önemli etkisi vardır. Önceleri Dokuz Eylül Üniversitesi'ne bağlı olarak eğitim veren Eğitim Yüksek Okulu 1981 yılında açılmıştır. Okul 1989 yılında 4 yıllık yüksekokul olmuş, 1992 yılında da Celal Bayar Üniversitesi'ne bağlanarak Demirci Eğitim Fakültesi'ne dönüştürülmüştür. Bugün fakültede 3.200'e yakın öğrenci öğrenim görmektedir. Fakültenin yanı sıra Demirci Meslek Yüksek Okulu'nun eğitim-öğretime başlamasının da nüfus artışında etkisi büyüktür.

Tablo-2: Demirci 'de Nüfusun Mahallere Göre Dağılışı (2000)

Mahalle Adı	Nüfusu	Mahalle Adı	Nüfusu
Akıncılar	3.176	İçhisar	636
Bahçeler	1.052	Kasımfakı	756
Beyazıt	3.028	Mithatpaşa	1.788
Camiatik	192	Pazar	923
Cumhuriyet	1.112	Sinan	386
Çamlıca	1.202	Sofular	669
Fatih	1.355	Secaattin	1.661
Hacıbaba	488	Şehreküstü	774
Hacıhamza	1.253	Yağmur	471
Hacıhasan	418	Yenice	1.080
Hacıtürbek	382	Dr. M.Akarsu	1.114

Kaynak: İlçe Nüfus Müdürlüğü

Demirci’de şehir içindeki nüfusun dağılışı çeşitli sebeplerden dolayı farklıdır. Zamanla değişme olasılığına rağmen bulunulan mevkide mesken fiyatlarını ve kira bedellerini de etkileyen sosyo-ekonomik faktörler vardır. Demirci’de toplam 22 mahalle mevcut olup, bunların her birinin sahip oldukları nüfus miktarı değişmektedir.

2000 yılı verilerine göre Demirci’nin en kalabalık mahallesi, 2.850 nüfusu ile Akıncılar Mahallesi iken, onu 2.650 nüfuslu Beyazıt ve 1.610 nüfuslu Mithatpaşa mahalleleri takip etmektedir. Akıncılar Mahallesi fakülte binasına yakın olmasından dolayı ev kiralamak için üniversite öğrencileri ve personeli tarafından tercih edilmektedir. Söz konusu mahallenin şehrin kuzeyindeki son mahalle olması ve çevresi, özellikle kuzey ve kuzey-doğusu başka bir mahalle ile çevrili olmadığı için sürekli olarak yata, aynı zamanda dikey yönde gelişmesine imkan sağlamaktadır. Akıncılar Mahallesi sınırları içerisinde 1993 yılında devreye giren şehrin ilk toplu konut kooperatifi olan Halıkent Kooperatif evleri bulunmaktadır.

Demirci’nin ikinci en fazla nüfusa sahip mahallesi olan Beyazıt Mahallesi’nde ise devlet yatırımları dikkat çekmektedir. Mahallede Anadolu Lisesi, Halk Eğitim Müdürlüğü, Emniyet Müdürlüğü, Kültür Sitesi yanı sıra Ankara çevre yolunun geçmesi gibi etmenler mahalleyi cazip hale getirmiştir. Yine burada iki adet toplu konut kooperatifi (Ersel ve Belkent) 2002 yılında devreye girmiştir.

Demirci’nin en az nüfuslu mahallesi ise 190 nüfuslu Camiatik Mahallesi’dir. Hacıtürbek Mahallesi 375 nüfusla en az nüfuslu ikinci, Hacıhasan Mahallesi ise 380 nüfusla en az nüfuslu üçüncü mahalledir. Söz konusu mahallelerin yüz ölçümleri küçük ve şehrin en eski mahallelerinden olup ticaret merkezi özelliği taşımaktadır. Söz konusu mahallelerden Camiatik Mahallesi 112, Hacıhasan Mahallesi 123 işyeri ile en fazla işyerine sahip mahallelerdir. Dr. Mehmet Akarsu Mahallesi 162 işyeri ile en fazla işyerine sahip mahalle olmasının nedeni Ahi Evran Sanayi Sitesi’nin bu mahalle sınırları içerisinde yer almasındandır. Bu mahallede sanayi sitesinde çoğunlukla oto tamir dükkânlarının yanı sıra iplik ve halı fabrikaları ile halı yıkama merkezleri bulunmaktadır. Bundan dolayı gündüzleri nüfus yoğunluğu gözlenirken, geceleri aynı yoğunluk görülmez. İşyerlerinin fazla olması mahalledeki mesken oranını azaltmaktadır. Sadece dükkânların üst katlarının bir kısmı mesken

olarak kullanılırken, diğerleri ise büro olarak işletilmektedir. Bu da Demirci'de “iş alanı” ve “yaşam alanı” ayrımının başladığını göstermektedir.

5.3. Sanayi

Demirci şehrini uzun süre ekonomik olarak ayakta tutan faaliyet halıcılık olmuştur. El halısı dokumacılığının yanında fabrika halıcılığı da yaygınlaşmaya başlamıştır. Fabrikalarda çalışan işçiler, fabrikalardan toptan halı alıp, ülkemizin değişik şehirlerinde minibüslerle seyyar halı pazarlayan yüzlerce pazarlamacı ve fabrika sahipleri istihdam imkanı bulmuştur. El halısı dokuma yevmiyelerinin düşük olması, fabrikalardaki işçilerin asgari ücret hatta daha düşük ücretle çalıştırılmaları, sigortala primlerinin tam veya hiç yatırılmaması sonucu bu sektörde fabrika sahipleri ile pazarlamacılar ekonomik olarak tatmin olmuş, ancak geniş halk kitleleri tatmin olamamıştır. Bunun yanında köylerde tütün tarımının yaygın olması ve bu ürünü yetiştiren çiftçilerin sadece yılın bir döneminde para kazanabilmekte, bu durumda piyasada para dolaşımı gerçekleşmemekte ve şehir esnafının işleri iyi olmamaktadır. Bu nedenle şehir dışına (İzmir, Manisa, Salihli vb.) göç başlamıştır. Bu durum Demirci'de şehirleşmeyi olumsuz yönde etkilemiştir.

Şehrin batısında bulunan eski sanayi sitesi, buradaki fay hattıyla birlikte şehrin mekânsal gelişimini engellemektedir. 1985 yılında açılan Ahi Evran Sanayi Sitesi de şehrin güneye doğru olan gelişimini sınırlamıştır. Yine şehrin Batısında yer alan eski sanayi sitesi de fay hattı ile birlikte şehrin bu yöne olan gelişimini engellemiştir.

5.4. Ulaşım

Demirci şehri sahip olduğu coğrafi konum, topoğrafya şartları nedeniyle ulaşımda sıkıntılar yaşamaktadır. Kütahya, Uşak, Balıkesir, Manisa, İzmir gibi önemli şehirlere ulaşım özel otomobil ile 2-2.5 saat, otobüs ile 4-4.5 saati bulmaktadır. Bunun sebebi söz konusu şehirlerin uzak olmasından değil, yolların dar, virajlı ve bozuk olmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin Demirci-Salihli arasındaki yaklaşık 30 km'lik yol Demirköprü Barajı Göleti kıyısını takip etmektedir. Hatta bu yolun baraj inşaatı sırasında kamyonlar tarafından kullanılan servis yolu olduğu söylenmektedir. Demirci-Balıkesir arasında Çaygören Barajı, Demirci-Bursa arasında Orhaneli Barajları bulunmakta ve yollar bu

barajların kıyılarını takip etmektedir. Erişilebilirliğin az olması Demirci’de şehirleşmeyi olumsuz yönde etkilemektedir.

Bunun yanı sıra şehir içinde bazı yol güzergâhlarının değiştirilmesi de şehrin mekânsal gelişimi üzerinde etkili olmuştur. Demirci’den İzmir-Salihli’ye doğru olan yolun güney-batıdan güneye kaydırılması cazibe alanının Dr. Mehmet Akarsu Mahallesi tarafına kaymasına neden olmuştur. Ankara Çevre Yolu’nun açılması Beyazıt ve Cumhuriyet mahallelerinin gelişimine katkıda bulunmuştur. Selendi yolunun güney-doğudan kuzey-doğuya kayması Beyazıt Mahallesi’nin güney, güney-doğu ve doğuya doğru gelişimini sınırlamıştır.

5.5. Diğer Faktörler

Demirci şehrinin mekânsal gelişimini yangınlar, mezarlıklar ve kamu kuruluşları da etkilemiştir. Daha önceki bölümlerde bahsedildiği gibi şehirde değişik tarihlerde yaşanan yangınlar çeşitli mahallelerdeki binaların yenilenmesini ve betonarme yapılmasını sağlamıştır. Yine şehrin yeni kurulan mahallelerinin daha planlı olmasını temin etmiştir. Şehirde hiç çıkmaz sokağın olmaması buna bir örnektir.

Şehrin doğusunda Cumhuriyet Mahallesi sınırları içerisinde bulunan iki mezarlık şehrin doğuya doğru olan gelişimini sınırlamıştır.

Kamu kuruluşları işlevlerine göre şehrsel gelişimin önünü açar veya kapatır. Demirci’de bu iki durum net bir şekilde görülmektedir. Karayolları ve Meteoroloji müdürlüklerine ait binalar şehrin güneye, orman deposu kuzeye doğru gelişimini engellemektedir. Bu durumun aksine, orta öğretime ait çeşitli okullar, spor tesisleri, İlçe Trafik Tescil ve Halk Eğitim Müdürlüğü’nün içinde yer aldığı Beyazıt Mahallesi’ni canlandırarak şehrin en kalabalık ikinci mahallesi olmasına neden olmuştur. Eğitim Fakültesi binası şehrin kuzey-doğuya doğru gelişimini teşvik etmiştir. Böylelikle, Secaattin, Hacıhamza, Akıncılar ve Fatih mahallelerinin cazibe merkezleri haline gelmesini sağlamıştır.

İnşaat sektöründeki yaşanan gelişmeler, binaların planlarında, kat sayılarında ve bina yapım malzemelerindeki değişimlere sebep olmuştur. Geçmişte tek veya iki katlı yapılan meskenler, günümüzde çok katlı yapılmaktadır. Kapı ve çerçevelerde kullanılan ahşap yapı malzemeleri, yerini önce demire, daha sonra ise plastik doğramaya bırakmıştır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Demirci, Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu Bölümü'nde, Demirci-Simav dağlarının batı eteğinde yer almaktadır. Ortalama yükseltisi 850 m olup, 1. derece deprem bölgesindedir. Şehrin mekânsal gelişimini depremler, yangınlar, topografya şartları, nüfus, ulaşım, sanayi ve inşaat sektöründeki gelişim ve değişimler etkilemiştir. Yeni arsaların üretilememesi eski binaların yıkılıp yerlerine yeni ve çok katlı binaların inşasını zorunlu hale getirmektedir. Şehrin gelişimini sürdürebilmesi için çevre şehirlerle olan ulaşımının iyileştirilmesi gerekmektedir. Yeni arsalar üretilerek şehirdeki sıkışıklık önlenmelidir. Ayrıca şehrin 1. derece deprem bölgesinde bulunduğu hiç akıldan çıkarılmamalı ve zemin etütlerine, bilimsel kurallara göre binalar inşa edilmelidir.

KAYNAKÇA

- AKINCI, İ. E. 1983. Demirci Akıncıları, T.T.K., Ankara.
- AYDIN, İ. 2002. "Demirci'de Üniversitenin ekonomik Faaliyetlere Etkisi", Marmara Coğrafya Dergisi, Sayı:5, İstanbul.
- AYDIN, İ. 2004. Demirci İlçesi'nin Ekonomik Yapısı, İstanbul Üniv. Sos. Bil. Enst., Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- ATALAY, İ. ve MORTAN, K. 1997. Türkiye Bölgesel Coğrafyası, İnkılâp Kitabevi, İzmir.
- ARMAĞAN, V. 1947. "Demirci Halıcılığı", Gediz Dergisi, IV-V: 2-3, Manisa.
- BAYKAL, F. 1989. Salihli Kent Coğrafyası, Salihli Belediyesi Kültür Yayını No:2, İzmir.
- BOYACIOĞLU, A. S. ve ALAKESE, H. 1972 Her Yönü ve Her Şeyi ile Demirci, Eko Matbaası, İstanbul.
- DARKOT, B. ve TUNCEL, M. 1995. Ege Bölgesi Coğrafyası, İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Basımevi, İstanbul.
- D.İ.E., Genel Nüfus Sayım Sonuçları, Ankara.
- DPT 2000. "Türkiye'deki Şehirlerin Fonksiyonel Sınıflandırılması" DPT Yay. No 2 520 Ankara.
- ERER, S. 1972. Simav Depresyonu ve Çevresinin Jeomorfolojisi, İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yayınları No: 22028 İstanbul.
- EVLİYA ÇELEBİ SEYEHATNAMESİ, 1978 9. Cilt S. 47-51 Üç Dal Neşriyat İstanbul.
- GÖKMEN, E. 2000. Tanzimat'tan II. Meşrutiyete Demirci Kazası (İdari, Sosyal ve Ekonomik Açından), Gazi Üniv. Sos. Bil. Enst. Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, Ankara
- HAMİLTON, W. J. 1842. Researches in Asia Minor Pontus and armenia With Some Account of Antiquites and Geology, Vol. II, London.
- ÖZGÜÇ, N. 1994. Beşeri Coğrafyada Veri Toplama ve Değerlendirme Yöntemleri, İstanbul Üniv. Edebiyat Fakültesi Yayını No: 2511, 3. Baskı., İstanbul.
- ÖZTÜRK, İ. 1987. "Ege Bölgesi Halıcılığının Demirci ve Gördes Örneği" III. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri Yayını, Ankara.
- SEVİM A. Ve Yücel. Y. 1989. Türkiye Tarihi, Fetih Selçuklu ve Beylikler Dönemi, Ankara.
- TAŞLI, İ. 1992. Demirci'nin Coğrafyası, Dokuz Eylül Üniv. Sosyal Bil. Eğt. Enst. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- ULUÇAY, M.Ç. 1993. Saruhanoğulları, İ.A. Ankara.